

Kamilo Firinger

POPIS POREZNIH OBVEZNIKA OSIJEKA I NJEGOVE OKOLINE IZ GODINE 1469.

Rimsku Mursu razorili su Huni oko 441. godine. Iako su goleme njene ruševine nudile vrijedni građevni materijal, a ostaci kamenih stupova rimskog dravskog mosta i kamene ceste izgrađene preko dravskih močvara do Bilja pružali povoljniju mogućnost povezivanja sa sjeverozapadnim dijelom Podunavlja nego li što je predstavljalo traženje i građenje novih prijelaza i puteva, poslije uništenja Murse nitko nije obnovio razrušeni grad. Bit će da je brza Drava nesmetano probijajući kroz vjekove nova korita između slavonske osječke i baranjske biljske lesne zaravni, u tom prostoru nanijela suviše štete da bi se u onim nesigurnim vremenima za ruševine Murse, kao previše primamljiv cilj za pljačkanje, moglo naći nekoga tko bi ih želio braniti. Potkraj šestoga stoljeća naseljuju ovaj kraj Avari i Slaveni. Unatoč jedinstvenom strateškom, prometnom i trgovačkom značenju Murse, istočno od njenih razvalina nastaju naselja: kod osječkih Krčevina, podalje u Bijelom Brdu i zapadno na prostoru kasnije osječke Tvrđave. Ta su naselja ipak toliko nevažna da se samo onom u Tvrđavi sačuvalo ime.

Kraj pred ušćem Drave u Dunav postao je važan od početka 11. stoljeća kao dio kopnenog puta iz Zapadne Evrope na Istok kad su velike kršćanske vojske prolazile Podunavljem preko Balkana i Carigrada prema Palestini. Napisani su mnogobrojni tzv. »jeruzalemski putopisi« (Itinerarium Hierosolymitanum) s opisom puta i doživljaja na tom putovanju. Za nas su posebno važni putopisi vezani s prijelazom Drave, od kojih dr Petar Matković godine 1878. u »Putovanjima po balkanskom poluotoku za srednjega vijeka«¹ opisuje pohod kambrejskog biskupa Lietberta iz g. 1054 (str. 69), donjolorenskog vojvode Gottfrieda iz g. 1096 (str. 78), langobardskog milanskog nadbiskupa iz g. 1100 (str. 98), francuskog kralja Ljudevita VII iz g. 1147 (str. 104) i njemačkog cara Fridriha Barbarose iz g. 1189 (str. 121).

U svim ovim putopisima spominju se Drava i njen prijelaz samo neodređeno. Najodređeniji je »Opis puta u Svetu zemlju« (Descriptio itineris in terram sanctam) nepoznatog pisca (st. 67 i 116) sastavljen za upotrebu pobožnih hodočasnika, a poznat iz djela J. G. Eccarda izdanog g. 1723.² Držeći se Eccarda, stavlja dr Matković taj rukopis u dvanaesto stoljeće.

Opis puta počinje s Hainburgom u Donjoj Austriji na Dunavu, odnosno od donjoaustrijskog pograničnog potoka Fische (Fisgaga), i nastavlja se kroz Mađarsku preko Győra, Székes Fehérvára i Hanenburcha. Kako navodi Matković, put vodi odavde »za četiri dana u Duldumast (Tolna?). Od ovdje kroz šu-

mu i velika jezera (valjda bare), pa preko rieke (valjda Drave), koju valja prebroditi, za druga četiri dana u obilan grad Dordomest (Darda), što leži neda-leko od one rieke. Odovud kroz pustinju, suhu i bezvodnu zemlju, za tri dana do velike rieke, koja se zove Sava (Suouua), a na njezinom se drugom brijegu diže dobar i bogat grad Belgrada, početak Bugarske».

Dr Matković nije se upustio u kritiku ovog opisa. Zaključio je da je on, uspoređen s ostalim putopisima, dosta mršav i loš. Tvrdi stoga: »uostalom ovaj je opis vrlo loša kompilacija iz starijih putopisa, izdan možda po iskva-renom rukopisu, te ne zaslužuje da bi se s njim dulje bavili«.

Nadopunjujući djela dra Desidera Csankija³ o srednjovjekovnim ugar-skim i slavonskim županijama za vrijeme Hunjadijevaca, vratio se na dio ovog puta 85 godina kasnije (g. 1963) mađarski historičar dr György Györffy u djelu »Az Arpád-kori Magyarország története földrajza«,⁴ ali na temelju druge, nešto različite verzije navedenog rukopisa, onako kako ju je saopćio Albinus Franciscus Gombos.⁵ S obzirom na potok Fischa, koji je neko vrije-me bio granica između Njemačkog carstva i Mađarske, smatra dr Györffy da je putopis sastavljen između g. 1030—1043, te Hanenburch poistovjećuje s Tolnom, Duldumast s Branjinim Vrhom, a Dordomast s Vukovarom. Györffijev tekst četverodnevno putu od Branjinog Vrhha do Vukovara glasi: »De-hinc per sylvam et per lacus nimios atque trans flumen per navigium ad v-m, ubi est habundantia panis« (odavde šumom i velikim močvarama, a također brodom preko rijeke do zaseoka gdje je obilje kruha), pa zaključuje da je ta rijeka Drava, a zaselak — Osijek.^(280, 300) Koristeći se Györffijem pisao je o »Dravskom prijelazu kod Osijeka u svjetlu novih podataka, Prilog historiji Osijeka« direktor osječkog Muzeja Slavonije Nikola Kosanović.⁶

Ni druga verzija jeruzalemskog putopisa nije, dakle, otkrila određeni prostor prijelaza preko Drave, niti to koji se zaselak nalazi poslije prijelaza preko Drave, a — osobito — kako glasi njegovo ime. Međutim sve da se i utvrdi koji je od ova dva prijepisa ispravniji, ne preostaje nego i dalje, dok se ne predoče drugi povijesni izvori, tvrditi da se pod mađarskim nazivom Ezek ime Osijek javlja prvi put u listinama g. 1196, kada kralj Emerik cister-citskom samostanu Cikador i njegovom opatu ponovno potvrđuje darovnicu Geze II., potvrđenu i od njegovih nasljednika Stjepana III. i Bele III.

Naime, u ovoj se ispravi godine 1196. spominje Osijek pod ovim imenom kao tržište i riječna luka (»in foro Ezek et in omnibus portubus eorum«). Taj Osijek nastao je na prostoru današnje Tvrđe, jer je ondje postavljena dravska skela, uz koju su ubirani porezi i daće. Utvrđenje, podignuto zbog zaštite ske-le i posade koja ju je branila, pružalo je osiguranje i skupljenim stanovnici-ma, zbog čega se ovdje postepeno razvilo naselje, zaselak, posjed i trgovište (villa, possessio, oppidum) u kojem su se mogla vršiti sudovanja i izdavati velikaške i kraljevske listine. Turski prodor u godini 1526. uništio je naselje i njegovu arhivsku dokumentaciju. Za njom se stoga može tragati samo u arhivima izvan Osijeka, a najviše je ima u Mađarskoj.

O srednjovjekovnom Osijeku mnogo je pisao dr Josip Bösendorfer. Naj-više o baranjskoj cistercitskoj opatiji Cikador. Kralj Emerik joj je ponovno g. 1196. potvrdio pravo na ubiranje osječke brodarine i pijacovine. Opatija sklapa o tome g. 1351. pred palatinom nagodu s Korodima, Filipom i Ladisla-vom, ali ipak mora još čitavo daljnje stoljeće parničiti za svoja prava s ovom velikaškom porodicom.

Koristeći istraživanja mađarskog povjesničara dra Deszö Csankija⁷ izradio je dr Bösendorfer povijest naselja Slavonije i Srijema, objavljenu u »Crticama iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija križevačke, virovitičke, požeške, cisdravske baranjske, vukovske i srijemske, te kr. i slob. grada Osijeka u Srednjem i Novom vijeku«.⁸ Povijest pak samog grada Osijeka obradio je g. 1962. prof. Ive Mažuran u knjizi »Srednjovjekovni Osijek«⁹ temeljem 27 listina izdanih od g. 1196—1534. i fragmenta nadgrobne ploče nekog slavonskog velikaša iz porodice Korođ, tada iskopanog pokraj franjevačke crkve u Tvrđi.

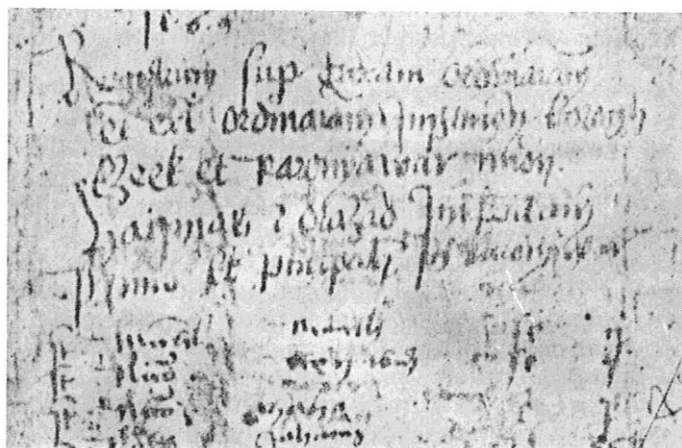
Daljnje podatke o srednjovjekovnom Osijeku pružio je u spomenutom djelu o Mađarskoj za vrijeme Arpadovića dr Györffy. Ne samo što je kod opisa prošlosti Osijeka došao do novih zaključaka s obzirom na drugu verziju »jeruzalemskog putopisa« (str. 279, 283, 300, 301) već ih postavlja i u obradi prošlosti susjednog baranjskog sela Bilje. Zaključuje da su se g. 1339. biljski plemići Gergely i János tužili što prolaznici i trgovci, da bi došli do osječke skele, za visokog vodostaja prelaze preko njihove zemlje i vode, čime nanose mnogo štete njihovim kmetovima. Na ovu tužbu određuje baranjski župan da se polovina skelarine na novopostavljenoj skeli daje biljskim plemićima (str. 283).

Ako je ovo rješenje postalo pravomoćno, ukoliko se i provodilo, bila bi njime načeta mnoga neriješena pitanja, ponajprije o kojoj se osječkoj dravskoj skeli radi. Budući da Bilje leži nasuprot Donjem gradu Osijeku, dakle nizvodno od Tvrđave, postavlja se pitanje da li je riječ o staroj tvrđavskoj skeli ili o nekoj novoj. Skela je mogla stajati uz ostatke kamenih stupova rimskog mosta kod ruševina Murse u Donjem gradu, kod srednjovjekovnog naselja u donjogradskim Krčevinama, a i na mjestu rimskog dravskog prijelaza kod nemetinskog Suvatova.¹⁰ Trebalo bi, nadalje, uvažiti da baranjski župan nije bio nadležan za staru cistercitsku tvrđavsku skelu (kod čijeg osnivanja nije sudjelovao) mijenjati utvrđena prava na skelarinu, po nekoliko puta potvrđena od ugarskih kraljeva. Isto tako on nije bio nadležan ni za druge novopostavljene skele bez suglasnosti svih onih koji su te skele podigli, odobrili i imali na njih posjednička prava. Dodjeljivanjem jedne polovine skelarine biljskim plemićima netko je za taj dio morao biti prikraćen, što se ne bi moglo provesti bez povedenog spora. Svakako bi bilo jednostavnije platiti stvarnu štetu prigodom svake nastale povremene poplave nego li trećim osobama trajno oduzeti polovinu skelarine. Nije vjerojatno da je mađarski baranjski župan uz postojeću staru skelu za Osijek na Dravi podigao neku svoju novu skelu. A sve da ju je i podigao, malo je vjerojatno da bi onda oštećeni plemići stavili odštetni zahtjev u takvom obliku, a baranjski ga župan ovakvom odlukom bio riješio.

Do sada se za ovo razdoblje raspolagalo samo s listinama feudalnih gospodara, koje su se gotovo isključivo odnosile na njihove plemićke posjede i prava, a tek uzgredno na građane i seljake. Zbog toga je poznavanje prošlosti Osijeka i Slavonije ostalo nerasvijetljeno i jednostrano.

Na osnovi pogodbe o razmjeni arhivskih stručnjaka, sklopljenoj između Mađarske i SR Hrvatske, istraživali su arhivist Arhiva Hrvatske prof. Ivan Filipović i asistent Filozofskog fakulteta u Zagrebu Josip Adamček g. 1973. u Mađarskoj povijesnu građu koja se odnosi na Hrvatsku. Popisali su i mnogo građe srednjega vijeka iz Slavonije. S njom i popis obveznika redovitog i izvanrednog poreza iz Korođa, Osijeka, Baranjavara i Aljmaša te njihove okoliće iz g. 1469, čime se na prošlost ovoga kraja otkrivaju posve novi pogledi.

Ovaj se popis nalazi u Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti pod signaturom D1 32.365. Ima 13 stranica i nosi naslov »1469 Registrum super taxam ordinariam et extraordinariam in pertinentiis Korogh, Ezeek et Baronyavar nec non Hagmas et Drazad impositam primo et principaliter in Baronyavar«. Naknadno je na popis stavljena mađarska arhivska bilješka da je to porezni popis, vlastelinski urbar Koroda, Osijeka i Baranjavara. Kada sam, sudjelujući u razmjeni arhivskih stručnjaka, u prosincu 1973. u Budimpešti istraživao povijesnu građu Osijeka i Slavonije, predao mi je Mađarski državni arhiv kseroks-snimke tog popisa, koji zbog osvjetljenja tamne prošlosti tog razdoblja valja u potpunom tekstu razriješiti i objaviti. Prve je stranice tog rukopisa, naime, djelomično oštetila plijesan, a i u ostalom dijelu mnoge su riječi nečitljive. Rukopis je pisan gotičkom minuskulom i kurzivom na latinskom jeziku. Prema tadašnjim prilikama ugarske kancelarije, njegovi sastavljači i pisari bili su Mađari, zbog čega su imena osoba, njihova zanimanja i mjesta ponajviše pisali u mađarskom obliku.

Naslovni dio »Popisa poreznih obveznika«

Iako su se oko Osijeka ukrštavale granice srednjovjekovne križevačke, virovitičke, požeške, vukovske, srijemske i ovostranog slavonskog dijela baranjske županije, neobičan je izbor mjesta okupljenih oko ušća Drave u Dunav, tj. južnog dijela prekodravske Baranje, Osijeka s okolicom, posjeda Aljmaš s Dravskim Sadom (Drazad), te mjestâ prostranog vlastelinstva velmoža Koroda, smještenih između Vukovara i Valpova. Odgovor je suvišan ako se zna da su tada Korodi bili gospodari Osijeka, Baranjavara i Aljmaša. Pronađeni popis, prema tome zapravo je popis posjeda porodice Koroda, dosljedno čemu možemo smatrati za sva mjesta ovoga popisa da su u to vrijeme pripadala Korodima. Dr Bösendorfer npr. tvrdi za Dravski Sad da je god. 1449. bio založen Korodima (»Crtice«, strana 171) zaključujući po tome da im je pripadao i susjedni Aljmaš. Ovim bi bio pružen dokaz da je Aljmaš doista dijelio sudbinu Dravskog Sada i također pripadao Korodima.

Kao prvo dolazi u popisu vlastelinstvo Baranjavar, s posjedima Keresteš i Karanac. Dominantni položaj kaštela Baranjavar iznad porječja baranjske

Karašice, ucrtanog i u starim vlastelinskim mapama, ističe se i danas između sela i šećerane u Branjinom Vrh u kao humak čiji izravnani vrh mjesto zidina sada pokriva groblje. Imena obveznika ovoga vlastelinstva popisana su dvostručno na tri i po stranice. Većim slovima upisani su sudac Petar (Petrus iudex) te Blasius biro i Valentius biro, a i plemić Blaž (Blasius nemes). Kod svakog obveznika zabilježen je iznos zadužene svote. Čini se da se do nje dolazilo nagodbom, kad je kod cipelara Petra zapisano da se na plaćanje obvezao (promisit), a kod mlinara Valentiusa da se čak svojevrijedno obvezao (sponte promisit). Kod suca nije upisan iznos porezne obveze, već stoji bilješka »vacat«, da upis ostaje prazan.

Na tri stranice neposredno na Baranju nastavljaju se bez ikakvog prijelaza slavonski posjedi vlastelinstva porodice Korođ. Mjesto Korođ pridolazi pod oblikom Possessio Iwanfalwa Korogh s 2 porezna obveznika, Possessio Kis Korogh s 4, Helves Korogh s 12, Chazar Korogh s 8, a kao Gergfalwa Korogh s 12 poreznih obveznika. Bit će potrebno odrediti zemljišni položaj i značenje svakoga od ovih naselja, a pogotovu koje je od njih bilo sjedište vlastelinstva. Današnje selo Korođ bilo je, naime, uvijek samo seosko naselje (Smičiklas: »Dvjestogodišnica oslobođenja Slavonije«, str. 44.¹¹ Bösendorfer: »Crtice«, str. 204) zbog čega ne bi došlo u obzir. Više bi odgovarala današnja ruševina Kolođvar između Čepina i Jovanovca, nekadašnji kaštel Korođvar (Bösendorfer: »Crtice«, str. 164), izgrađen usred močvara bare Palača da bude nedostupan. Na malom humku podignuta utvrda opkoljena sa svih strana vodom nije, međutim, ni unutar utvrđenja niti izvan njega imala uvjeta za smještaj većeg nevojničkog naselja.

Uz spomenute posjede i naselja pod imenom Korođ dolaze daljnji posjedi (possessio): Chana ad Koroghum, Pomochva, Mosson, Dopza, Kaborna, Zelfalwa, Kisfalud, Zelfalwa (po drugi put) i Markusfalwa, očito — dakle — kasniji i današnji Čepin, Pomoćin, Mošon, Dopsin, Koprivna, neko Selce ili Selište, Malo Selo i Markušica. Slijedi ih deset naselja: Iwanfalwa, Horwatka, Waydafalwa, Kys Papfalwa, Nagh Papfalwa, Babafalwa, Orozi Waywodatus, Jakobfalwa, Bekefalwa i Pachana. Prema istraživanjima dra Bösendorfera odgovarala bi ona kasnijim naseljima i rudinama Ivanovac (Ivanjska međa, Ivanovci), Hrvatka, Vojvodinci (Vojvodska), Popova livada kod Šodolovaca, Popova bara kod Tenje, Bakča bara, knežija Oroz (Orosinska bara kod Tenje), Jakobovac, Bikovac i Pačana. Svi ovi posjedi porodice Korođ nalazili bi se oko Kolođvara, na području između Valpova, Osijeka, Vukovara i Vinkovaca. Ostaie stoga neriješeno što je s drugim porodičnim posjedima ovoga područja, a što s onima izvan ovoga kraja.

Kao posebnu jedinicu moramo izdvojiti Osijek s posjedima Tehyne waywodatus Possessio Miklofalwa s 8 i Possessio Tehyne ad Ezeek s 37, te naseljima Azonfalwa ad Ezeek s 13, Alsopetrus s 8 i Ffelswpetrus s 10 poreznih obveznika. Od posjeda je Miklofalwa pripadala trgovištu Siče (Zewch) što se nalazilo jugoistočno od Osijeka prema Dalju. Tenja kraj Osijeka spominje se u listinama već g. 1433. i imala je vlastitu župu. Od naselja Azonfalwa (Marinci) ležala je između Osijeka i Tenje i također imala svoju župu. Donji i Gornji Petruš današnja je Retfala i Petrijevci, te se Retfala prije zvala Petruša, a i sada kraj nje protiče kanal Petruš.

S tri i po stranice zaključuje ovaj popis trgovište Alimaš (Oppidum Haemas) i susjedno mu naselje Dravski Sad (Drazaad) smješteno na samom utoku Drave u Dunav. Aljmaš je tada s 168 poreznih obveznika te većim bro-

jem obrtnika i trgovaca bio veliko naselje. Sucu (biro) bilo je ime Petar, a spominje se uz njega i porkolab (tamničar) Petar. S 92 porezna obveznika bio je Dravski Sad mnogo manji. Kao i susjedno mu naselje Kestenci (Kestenche, Kesztecz, Keszenk, Kesinci, Kestenjački Rit)¹² — ukoliko to nije isto mjesto — nestaje uskoro bez traga, otplovili su ga valovi Drave. Od potonjeg je barem južno od samog ušća Drave ostalo sačuvano ime u Kestenjačkom ritu, zabilježeno tako i u svim austrijskim vojnim kartama. Zaključujući iz stihova samoga pjesnika, da je došao odande »gdje Drava ima doskora utopiti u Dunaavu svoje ime i svoju vodu«, dakle s ušća Drave, zaključuju neki da je u tom kraju, a ne u Česmici rođen glasoviti latinist 15. stoljeća, pjesnik Ianus Pannonius — Ivan Česmički, zapravo Cesinge, tj. Kesinački ili Kestenački.¹³

S Dravskim Sadom prestaju nabranjanja posjeda porodice Koroda, odnosno imanja posljednjeg njenog člana Gašpara Koroda, poginulog u borbi s Turcima prije godine 1472. Popisivanje njegovih posjeda nije bilo jednostavno, jer ga je zbog napuštanja vjerenice Apolonije Rozgoni kralj Matija bio kaznio oduzimanjem svih njegovih imanja te ih podijelio drugima. Kasnije mu ih je ipak vratio, a kad je poginuo, došlo je do prosvjeda sa svih strana.¹⁴

U popisu imanja porodice Koroda svakako je najvažnije trgovište *O s i j e k* (Oppidum Ezeke). Ispisan je na četiri dvostupačne stranice i obuhvaća 217 osoba. Za ovo neistraženo razdoblje popis je od najveće važnosti, ali ga, s obzirom na dielomičnu nečitljivost, prethodno valja u cijelosti pravilno pročitati, razriješiti brojne kraćenice i provesti detaljnu analizu. Najveće su poteškoće u tome što su se u ono vrijeme prezimena nalazila tek u nastajanju. Puko nabranjanje svetačkih krsnih imena koja su se ponavljala, jer je za njih postojao maleni izbor, malo kazuju, navlastito kad se ne upisuje ni ime oca. Upisuje se zanimanje, ali nisu sve osobe imale posebno zanimanje i nije sigurno je li ono svaki put unisano. Stoga je potpuno nemoguće ustanoviti o kojoj se osobi radi ako razne osobe uz isto ime imaju isto zanimanje, a pogotovu ako im ovo nije zabilježeno.

Već i prije utvrđenja svih imena navedenih u popisu, možemo smatrati da će najistaknutijom osobom tadašnjeg Osijeka biti gradski sudac Andrija (Andras judex) kod kojega također svota porezne obveze ostaje nepopunjena. Drugi po redu bit će Laurentius biro, Gallus biro i Gregorius biro, također neka vrst gradskih sudaca ili općinskih službenika. Uz drugih deset građana njihova su imena pisana u popisu i većim slovima. Većim slovima upisan je i Valentius pap, vjerojatno svećenik, a budući da su Johannes pap, Apolyt pap i Thomas pap zapisani običnim slovima, nije jasno da li im je to prezime ili su oni svećenici. U tome slučaju bi Valentius po svoj prilici bio u višem položaju. U latinskom ili mađarskom obliku spominje se kod mnogih građana njihovo zanimanje. Najviše warg (cipelar), zabo (krojač), faber (kovač), monar (mlinar) i kalamar (trgovac). Ostala zanimanja su rjeđa. Među njima nalaze se pellifex (krznar), zakalos i barbir (brijač), mezarus i hues (mesar), bakos (pekar), lapticida (klesar), aurifaber (zlatar), rewez (vozar), nauta (lađar), wamos (mitničar) itd. Mnogi su označeni kao »zabados«, tj. slobodnjak — oslobođeni kmet, što će odgovarati stvarnosti, jer je pretežni broj ovih oznaka zabilježen i u seoskim naseljima ovog popisa. Za plaćanje poreza nije se, naravski, činila razlika među spolovima, te među poreznim obveznicima ima i udovica (relicta).

Kad obimna ova građa bude u cijelosti utvrđena i nakon toga objavljena, bit će moguće početi s rješavanjem do sada neriješenih pitanja. U prvome je onda redu potrebno raščistiti narodne odnose ovoga kraja, stalno

zamagljivane praksom plemićkih kancelarija, čije osoblje nije poznavalo naš jezik, a za nj i za naš narod nije imalo razumijevanja. Kao posljedica zajedničke države, nestalnosti upravnih granica, utjecaja mađarskog plemstva, useljavanja i neposrednog susjedstva s Mađarskom, neosporna je prisutnost i značenje Mađara u Osijeku i u njegovoj okolini, ali se istodobno mora pravilno utvrditi i položaj slavenskog življa, čija je uloga, s obzirom na slavensku zemlju i njenu pozadinu te na priliv pučanstva, bila odlučna.

Golem broj imena stanovništva zahvaćenog popisom pruža bogatu onomastičku građu o razvitku porodičnih imena odnosno prezimena, a isto tako osnovu za uspoređivanje, kad su u isto vrijeme popisani stanovnici gradova i okolišnih sela i naselja. Svi stanovnici bez razlike popisani su po njihovim osobnim imenima, redovito i po zanimanju. Značajno je da su sva osobna imena vjerska, židovskog, latinskog odnosno grčkog porijekla. Nije zabilježeno ni jedno slavensko ili mađarsko narodno ime, a to ne dokazuje da ona nisu postojala, da ih prigodom krštenja krstitelj nije zamijenio vjerskim i da se ona u narodu nisu upotrebljavala, kako — uostalom — pokazuju i same kasnije matične knjige.

Iz popisa se vidi da tada ovdje nije još došlo do opće upotrebe prezimena, koja su se drugdje razvijala na osnovi imena predaka (patronimici), zanimanja, narodnosti, mjesta i kraja doseljenja, nadimaka i sl. Tek u nekoliko slučajeva dolazi naziv Horvath, Toth i Slavus. Kod toga se ipak ne može znati da li je naziv Horvath i Toth prezime, da li njegovi nosioci nisu bili te narodnosti, odnosno da li su se, bez obzira na svoju narodnost, samo doselili iz Hrvatske, ili iz kraja gdje žive Slovaci.

Budući da na mađarskom jeziku *fiu* znači sin, bit će da nazivi kao što su Peterfi, Getefi, Martonfi i Anthalfi, ako je njima upućeno na ime oca, djeda ili kojega pretka, označavaju prijelaz na patronimike. Neke nazive mogli bismo već i na prvi pogled priznati kao prezimena, tako barem Paragh, Fera, Ilka, Danto, Wyzlay, Zombat, Jo, Nagh i sl. Poslije točnije analize možda će se pretpostavljeni broj prezimena smanjiti, a kada budu poznati svi upisani nazivi, vjerojatno povećati.

Iz načelnih razloga i staleških predrasuda, plemići nisu dozvoljavali da ih se popisuje zajedno s neplemićima. Ako je za koga zabilježeno da je plemić (Bartholomaeus nemes, Benedictus nemes), ostaje stoga sporno da li su se oni prestali služiti svojim plemićkim povlasticama, ako su nekada bili plemići, ili im je ovaj naziv postao prezime. Razlog što je kod sudaca-judexa ostao nepopunjen iznos porezne obveze je razumljiv ako su bili plemići, a moguće je također da su njihov položaj priznavali ravnim plemićkom.

Posebna je vrijednost ovog popisa što je kod svakog porezovnika upisan iznos njegove porezne obveze. Nakon objavljenja svih obveznika i njihovih poreznih zaduženja, moći će se na osnovi poreznih tereta i njihove poredbe stvoriti stvarni zaključci o gospodarskim odnosima građanstva i seljaštva grada Osijeka i donjeg porječja Drave oko njenog ušća u Dunav. I to baš za razdoblje pred tursku najezdu i potpuni slom dotadašnjeg društva i njegovog gospodarskog poretka.

U Mađarskoj je ovaj popis bio poznat, jer je bio registriran u diplomatskoj arhivi Mađarskog državnog arhiva u Budimpešti. U hrvatskoj historiografiji on to nije bio. Doduše obrađujući razvitak srednjovjekovnog Osijeka dr Bösendorfer se u »Crticama« (str. 176) izričito u jednoj jedinoj rečenici poziva na godinu 1469. kada piše »žitelji grada su g. 1469. sudeći po imenima

većinom govora mađarskog«, ali je do takve tvrdnje mogao doći samo temeljem mađarske povijesne literature. Odnosno po Csankiju, čija je istraživanja o prošlosti Slavonije razradio i nadopunio kao naš najpozvaniji poznavalac stare Slavonije i stoga se morao na nj pozivati te ga izravno i neizravno citirati. Da je raspolagao s ovim popisom i vidio njegov tekst, on bi ga iskoristio i objavio bilo koje njegove pojedinosti.

BILJEŠKE

- ¹ Dr Petar Matković, »Putovanja po balkanskom poluotoku za srednjega vijeka«, »Rad« JAZU, knjiga XVII, Zagreb, 1878, str. 56—184.
- Dragutin Hirc, »Prirodni zemljopis Hrvatske«, I, Zagreb, 1905, str. 66—69.
- ² J. G. Eccard, »Corpus historicum medii aevi«, Tom. II, Lipsiae 1723, p. 1346.
- ³ Csánki Dezső, »A Magyarországtörténelmi földrajza a Hunyadiak korában«, I—III, V, Budapest, 1890—1913.
- ⁴ Györffy György, »Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza«, Budapest, 1963, p. 300.
- ⁵ Albinus Franciscus Gombos, »Catalogus fontium historiae Hungaricae aevoducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC«, I—III, Budapestini 1937—1938.
- ⁶ Nikola Kosanović, »Dravski prijelaz kod Osijeka u svjetlu novih podataka. Prilog historiji Osijeka«, Osječki zbornik IX—X, Osijek 1965, str. 105—119.
- ⁷ Csánki Dezső, »A Magyarországtörténelmi földrajza a Hunyadiak korában«, II, Budapest, 1894.
- ⁸ Josip Bösendorfer, »Crtice iz slavonske povijesti«, Osijek, 1910.
- ⁹ Ive Mažuran, »Srednjovjekovni Osijek. Od rimske Murse do turskog Osijeka«, Osijek, 1962.
- ¹⁰ Dr Danica Pinterović, »Prilog topografiji Murse«, Osječki zbornik, br. V, 1956, str. 61.
Mirko Bulat, »Topografska istraživanja Limesa u Slavoniji i Baranji«, Osječki zbornik, br. XII, 1969, str. 42.
- ¹¹ Tade Smičiklas, »Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije«, II, Djela JAZU knjiga XI, Zagreb, 1891.
- ¹² ibidem str. 50, 59, 68, 347.
- ¹³ V/eljko/ G/ortan/, »Ivan Česmički — Ianus Pannonius (1434—1472)«, Hrvatski latinisti, Croatici auctores qui latine scripserunt, I, Zagreb 1969, str. 153.
Toth Istvan, Pecs, »Die Genealogie von Janus Csesingei Pannonius«, Acta litteraria Academiae hungaricae, Tomus XII, 1972, Budapest, p. 377—387.
- ¹⁴ I. Mažuran, »Srednjovjekovni Osijek«, str. 63, 132.

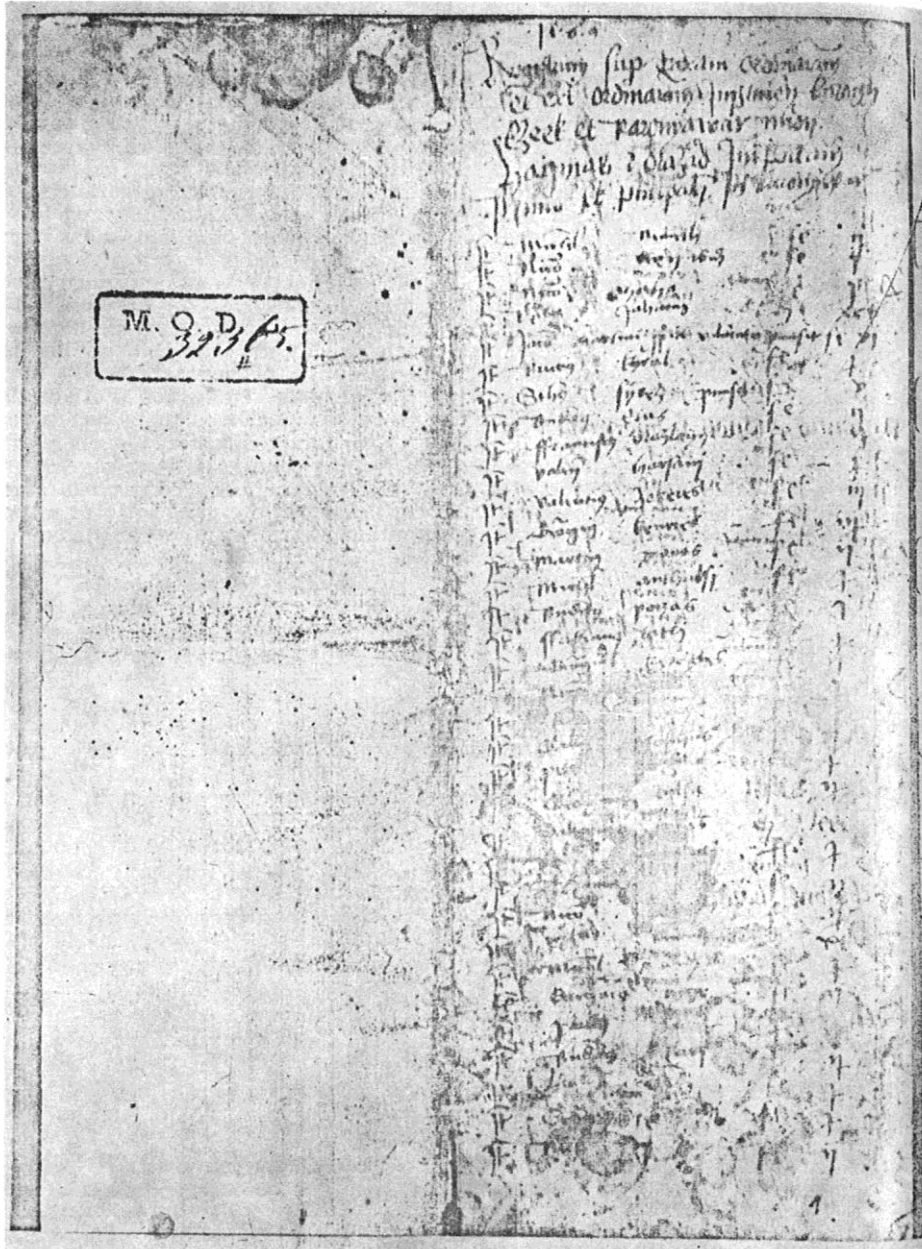
DAS VERZEICHNIS DER STEUERPF LICHTIGEN VON OSIJEK
UND SEINER UMGEBUNG AUS DEM JAHRE 1469

Das Geschick der von den Hunnen um das Jahr 441 zerstörten römischen Stadt Mursa ist in der Zeit der Völkerwanderung ganz unbekannt. Als Markt, Drauhafen und Fähre der Abtei Cikador des Baranyaer Zisterzienserordens wird erst im Jahre 1166 in den königlichen Urkunden eine neue Ansiedlung flussaufwärts von den Ruinen Mursas unter dem Namen Eszek (Osijek) genannt. Während der Kreuzzüge beschrieben einige »Descriptiones itineris in terram sanctam« einen Übergang über die Drau in der Nähe ihrer Mündung in die Donau. Da aber dort damals mehrere Ansiedlungen bestanden, bleibt es vorderhand unbekannt, ob sich diese Übergänge auf die damalige Ansiedlung Osijek beziehen. Als sicher bleibt nur die Tatsache, dass eine Draufähre und eine Ansiedlung, die von einem Kastell

geschützt war, bestanden haben. Das Kastell befand sich am Platze der späteren türkischen und der österreichischen Festung. Das bezeugen eine grössere Anzahl mittelalterlicher Urkunden, die aber nur die Grenzen und die Rechte der slawonischen Edelleute und Magnatenfamilien regeln und die Bürger und Bauern überhaupt nicht berühren. Das Leben der nichtadeligen Bevölkerung dieser Epoche wird ganz ausser Acht gelassen.

Eine neue, vollkommenere Einsicht ermöglicht jedoch das im Budapester Ungarischen Staatsarchiv aufbewahrte Verzeichnis »1469 Registrum super taxam ordinariam et extraordinariam in pertinentiis Korogh, Ezzek et Baronyavar nec non Hagmas et Drazaad impozitam primo et principaliter in Baronyavar«, in welchem die steuerzahlenden Bürger der der Magnatenfamilie Korogy gehörenden Besitzungen Korod, Osijek, Baranjar, Aljmaš und Dravski Sad aufgezählt sind. Im Markt Osijek sind 217 Bürger mit Namen, Beruf und Besteuerung angeführt, unter ihnen der Judex Andras. Der Einfluss der ungarischen Staatskanzlei und der Nationalität des Kanzleipersonals zeigt sich darin, dass das Verzeichnis, obzwar in lateinischer Sprache geschrieben, mit ausschliesslicher Verwendung ungarischer Sprachformen verfasst ist. Da die Familiennamen damals erst im Entstehen waren, ist der grösste Teil der Steuerpflichtigen nur mit dem Taufnamen, die meistens aus dem Alten oder Neuen Testament stammen, angeführt, was keinen richtigen Überblick ermöglicht. Merkwürdigerweise kommen weder slawische, noch ungarische Nationalnamen vor. Die ökonomischen Verhältnisse der Bürger sind aus den Steuerbeträgen ersichtlich. Die Adeligen sind in dem Verzeichnis nicht angegeben.

Einige Teile dieses wertvollen Dokumentes sind fast unleserlich, daher wird ein richtiger Überblick erst nach einer totalen Dechiffrierung und Veröffentlichung des gesamten Textes möglich sein. Auf jeden Fall bietet dieses Verzeichnis einen neuen Einblick in die schicksalsschweren Ziten, die dem Untergang unserer mittelalterlichen Feudalepoche und der Unterjochung durch die Türken vorangingen.

Prva stranica »Popisa poreznih obveznika«